

Op stap met Frans Stam

Ronald van Harxen & Joep van de Laar

*Op de derde plek is het raak!
Voorzichtig haalt Frans de Steenuil uit
de nestkast en leest het nummer af.
"3.629.381, 2kj, geringd op 03-05-2007
in Drempt, hier 5 kilometer vandaan,
als op één na de jongste uit een
broedsel van 6 ", meldt Frans als hij
even later de burgerlijke stand van het
uiltje gecheckt heeft.*

Frans is Frans Stam uit Angerlo, bij Doesburg, in de Achterhoek/Liemers. Waar de Oude IJssel in de Gelderse IJssel stroomt, heeft Frans al meer dan 25 jaar zijn onderzoeksgebied. Het is 3 januari en een snijdend koude wind vergezelt ons als we op stap zijn in zijn werkterrein. Het valt ons op hoe open het landschap is, maar wel overal knotwilgen, meidoornheggen, kleine boomgaardjes en soms monumentale

boerderijen. Het is van oudsher een goed steenuilengebied. Broedden de Steenuilen in het verleden vooral in natuurlijke holten in hoogstamfruitbomen en knotbomen, tegenwoordig huist het merendeel van de populatie in nestkasten. Nestkasten die door leden van de Vogelwerkgroep Stad en Ambt Doesborgh al sinds vele jaren opgehangen worden om de populatie op peil te houden.

Frans is geen geboren Achterhoeker, zijn wieg stond in de Zaanstreek, in Assendelft om precies te zijn. Weinig Steenuilen, maar veel weidevogels: Watersnippen, Kemphanen en Tureluurs vlogen hem in die jaren nog om de oren. In Beverwijk ging hij naar de kweekschool, waar hij genoot van de vogelrijkdom in de Kennemerduinen. In 1969 verhuisde hij naar Angerlo, bij Doesburg, om daar hoofd van de 3- klassige katholieke basisschool te worden. Frans z'n liefde voor de vogels, meegenomen vanuit de Zaanstreek,

Frans

raakte al snel bekend bij zijn nieuwe dorpsgenoten. De kinderen van zijn klas vertelden verhalen over Steenuilen. Die uiltjes kende hij echter niet. Zijn eerste ervaringen daarmee deed hij op toen hij door een plaatselijke aannemer, vader van een leerlinge, meegenomen werd op een wandeling door het oude boerenland. In dit oude boerenland broedden de Steenuilen. Pas na drie keer kijken zag hij het door zijn gids aangewezen uiltje dat wegvloog toen ze steeds dichterbij kwamen. Nu ziet hij een roestende Steenuil al zitten vanuit een rijdende auto. "Kwestie van het zoekbeeld kennen", zegt Frans.

Op de derde plek is het raak

De echte fascinatie kwam een aantal jaren later, toen hij, lid geworden van de Vogelwerkgroep Stad en Ambt Doesborgh, gevraagd werd jonge uilen te komen ringen op een boeren erf. "Ik was op slag verkocht en begon ook met nestkasten voor Steenuilen", vertelt Frans enthousiast. De eerste jaren zonder veel succes. Pas nadat hij op de Duitse tv zag dat ze daar een tussenschotje in de nestkast plaatsen en hij dat ook ging toepassen, was het raak. Het ei van Columbus, volgens Frans, die er over schreef in het blad "Vogels" van Vogelbescherming. Nu is een tussenschotje, dat Frans heel sjiek "lichtsluis" noemt, standaard in elke steenuilenkast.

Aanvankelijk beschikte hijzelf niet over een ringvergunning. Geringd werden de uilen door een naamgenoot (geen familie), Kees Stam uit Leiden. Kees ringde al vele jaren diverse soorten nestkastbewoners en doorkruiste daarbij half Nederland. Frans had hem een keer gebeld of hij ook bij hen in het gebied

wilde komen ringen en van het een kwam het ander. Pas tien jaar geleden, toen hij met pensioen ging, kreeg Frans zijn eigen ringvergunning. Inmiddels heeft hij vele honderden nestjongen van de Steenuil geringd en teruggevangen. Aanvankelijk kwamen de leden van de vogelwerkgroep alleen bij de kast om te ringen, nu controleren ze ook de legselgrootte. Frans is het hele jaar door druk met 'zijn' uilen: nestkasten bouwen, inventariseren, nestkasten plaatsen, controleren, schoonmaken, repareren, ringen, administratie bijhouden en verslagen maken.

Hij besteedt veel aandacht aan hoe een kast eruit moet zien, aan welke eisen een goede nestkast moet voldoen. "Traditionele kasten zijn relatief klein, waardoor in sommige jaren de kasten vies en nat worden en kuikens soms sterven. Dit was voor mij onverdraaglijk! Ik lokte de uilen in mijn nestkast, maar nu werd de kast hun dood. Daarom ben ik van alles uit gaan proberen. Zelfs nestkasten met een 'plaspootje' en een 'zonnebalkon'", vertelt Frans. De oplossing vond hij door grotere kasten te maken, minimaal 30 centimeter breed, met een platte bodem. De volgende uitdaging ligt in het weren van Steenmarters uit de kast. Op een aantal plekken waar hij vaak marters tegenkwam heeft hij nu, weer naar Duits voorbeeld, zogenaamde 'pendelkasten' geplaatst. Het moet nog blijken of die voldoen, maar "ik blijf doorzoeken naar het beste model".

Nummer 3.629.381

Hoewel Frans ook veel alleen op pad gaat werkt hij nauw samen met andere leden van de vogelwerkgroep. Met zijn tienen (in de volksmond de 'mussenclub' genoemd)

doorkruisen ze in het broedseizoen intensief het 86 km² grote onderzoeksgebied, dat in 3 deelgebieden is opgedeeld. In 2007 telden ze 66 territoria waarbij ze in 55 gevallen een legsel konden vinden. Verreweg de meeste legsels troffen ze aan in nestkasten waarvan er verspreid door het gebied inmiddels 114 hangen. “2007 was een uitstekend jaar”, vertelt Frans. “De Steenuilen profiteerden van de grote aantallen muizen, vooral Bosmuizen waren er veel, waardoor er per legsel gemiddeld 2,6 jongen uitvlogen. Dat is dan inclusief 13 mislukte nesten. Vergelijk dat eens met vorig jaar, toen er gemiddeld slechts 1,7 jong uitvloog”.

knotwilgenrijen, houtwalletjes en ettelijke boomgaardjes zijn in de afgelopen jaren aangeplant en onderhouden. Medewerking van boeren en andere buitenlui is daarbij essentieel, zodat er ook veel geïnvesteerd wordt in contacten, betrokkenheid en voorlichting. Ze worden daarbij actief gesteund door gemeente en provincie.

Steenuilenbiotoop met uitzicht op de kerk

Bijzonder aan Frans en zijn kornuiten is dat ze niet alleen met de Steenuilen zelf bezig zijn, maar ook aandacht hebben voor het landschap waarin deze vogels voorkomen en voor de bescherming ervan. In 1992 lanceerden ze het “Plan Steenuil”. Het doel van dit plan is het boerenland in zijn kleinschalige aankleding te behouden en waar mogelijk te versterken. Vele honderden meters meidoornheggen,

Hun werkzaamheden vielen zozeer op dat ze in 1995 de Gelderse Roos, de natuurbeschermingsprijs van het Geldersch Landschap en de Geldersche Kasteelen uitgereikt kregen. Een paar jaar later resulteerde het zelfs in het winnen van de Ford Conservation Award 1999. De beeldjes van beide prijzen hebben een prominente plek in de woonkamer van de familie Stam gekregen.

Trots laat Frans de film zien die ter gelegenheid van de uitreiking van Ford Conservation Award gemaakt is. Nadat eerst een Fordje een paar keer opvallend door het beeld gereden is zien we Frans, in veldtenue, met zijn maten Lex en Aloys. Tijdens het ringen en wegen van een nest jonge Steenuilen geven ze op heldere wijze tekst en uitleg. Op het eind zien we de drie koene mannen met ferme pas door het boerenland stappen, terwijl ze uit volle borst de canon zingen "De uil zat in de olmen, bij 't vallen van de nacht". Dat de bedenker van het lied waarschijnlijk de Bosuil op het oog had is een detail waar alleen de kniesoor op let.

Foto's bij dit artikel: Joep van de Laar

Achterhoek-Liemers

Het studiegebied van Frans ligt in het westen van Achterhoek-Liemers. De Achterhoek en de Liemers vormen samen één van de betere steenuilgebieden van ons land. Het is moeilijk een schatting te maken, maar uitgaande van een gemiddelde dichtheid van 1 paar per km², wat niet overdreven lijkt, komen we uit op 1500-1700 broedparen, ruim een kwart van de Nederlandse populatie. Grote delen van Achterhoek en Liemers zijn nog steeds uitermate geschikt voor Steenuilen. Op de zandgronden in het oosten vinden we een betrekkelijk kleinschalig landschap met verspreid liggende boerderijen, en in het westen op de klei is het landschap wat grootschaliger en daardoor opener van karakter maar nog steeds met landschapselementen als knobomen, boomgaarden en kort begraasde weiljes.

In het gebied wordt door een groot aantal mensen intensief naar Steenuilen gespeurd, de laatste jaren in toenemende mate. Achterhoek-Liemers behoort daardoor tot een van de best onderzochte steenuilgebieden van ons land. Op een oppervlakte van ruim 1600 km² (zo'n 64 atlasblokken) zijn in 2007 459 nestkaarten van steenuilen ingevuld. Een gemiddelde van 6 kaarten per atlasblok van 25 km², met uitschieters naar boven tot 24 nesten per blok. Over ruim een kwart van de populatie is dus broedbiologische informatie. In een volgende Athene besteden we expliciet aandacht aan dit voor Steenuilen nog zo bijzondere gebied.